

Hvorfor slutter ungdommen å drikke?

Av: Willy Pedersen, Professor i sosiologi, Universitetet i Oslo og NOVA (2016)

På 1990-tallet var bekymringen stor over hele Europa. Alkoholkonsumet økte, jevnt og trutt. Bruken av cannabis fulgte i samme spor, og særlig engelske forskere slo alarm (1): Bruken av cannabis synes å bli normalisert i ungdomsgruppene. Ungdommene drikker alkohol på en hardere måte. «A new culture of intoxication» og «determined drunkenness» var begrepene som nådde overskriftene i nyhetsmediene. Drikkemønstre en hadde hatt i røffe arbeiderklasse-kulturer i nord-engelske byer, med lite alkohol i ukedagene, men tung fyll i helgene, hadde blitt vanligere også i storbyer som London. Hippe klubb-ungdommer og studenter ved prestisje-universiteter hadde begynt å opptre stupfulle i det offentlige rom. En så samme mønster i en rekke andre land.

Så begynte det å skje noe nytt, ved årtusenskiftet. Alkoholkonsumet blant ungdom begynte å falle. Men det var ikke så lett å oppdage det, for i eldre aldersklasser fortsatte det mange steder å stige, og mye statistikk over forbruket er på befolknings- eller aggregert nivå. I Norge økte for eksempel alkoholforbruket i hele befolkningen med hele 50 % i perioden fra 1995 til 2010. Men blant ungdom begynte altså kurvene å knekke rett etter årtusenskiftet.

Norge er faktisk ett av de land i verden med best data om ungdoms rusvaner. Store befolkningsstudier har overvåket dem i mer enn 20 år. For en tid siden publiserte vi en inngående studie av utviklingen i Norge basert på slike data (2). Funnene var entydige: Sterk økning på 90-tallet, skarp reduksjon de siste årene. Denne uka fikk vi bekreftet av mønstret har holdt deg. Den ferske Ungdatarapporten 2016 ble lansert, med inngående og helt ferske data om ungdoms levekår (3). Nedgangen i alkoholbruk har fortsatt. Færre ungdommer har etablert et stabilt drikkemønster mens de fortsatt er på ungdomskolen. Færre har drukket seg fulle. Dagen tenåringer er aktive, veltilpassete og hjemmekjære. Hva er det egentlig som skjer?

Marginalisert fyll?

Det første spørsmålet mange stilte seg da vi så de nye tendensene, var om vi ville se noe av det samme som på tobakksfeltet: Ungdom slutter også å røyke, og mange har vært redde for at en skulle få en ny gruppe «hardcore» røykere. Det ville innebære at de få gjenværende røykerne ville komme til å bli rekruttert fra lav sosial klasse, ha psykososiale problemer, klare seg dårlig i skole og arbeidsliv – samt røyke mer intenst og være mer avhengige av nikotin. Et stykke på vei ser vi at dette faktisk har skjedd i Norge (4). De ungdommene som nå begynner å røyke, kommer oftere enn tidligere fra arbeiderklassen, de står svakere i ungdomsgruppa. En god del opplever faktisk å bli mobbet. Vi aner det samme mønstret vi ser i eldre aldersklasser – dagligrøykere som står forhutlet og skamfulle utenfor arbeidsplassene sine. Som sees på med forakt av dem som kanskje opplever et svakt drag av røyk på bussholdeplassen. Hva med de som fortsatt bruker alkohol? Er de også i ferd med å ende opp i ytterkant av vennemiljøene?

Svaret er nei (2). Her finner vi ikke samme mønster for røyking. Rett nok er det en rekke risikofaktorer som kjennetegner dem som debuterer tidlig på alkohol. De opplever mindre omsorg hjemme. De har foreldre som selv bruker mye alkohol. De fremviser mye annen risikoatferd, som dårlig tilpassing på skolen, atferdsproblemer, tidlig sex-debut og bruk av hasj. Dette gjelder også røyking. Men det er store forskjeller. Alkohol er nemlig fortsatt et rusmiddel for de godt integrerte. Selv om forbruket faller hos de unge, opplever alkoholbrukerne at de fortsatt er en del av flokken. Blant dem som bruker alkohol, er det faktisk færre ensomme enn blant dem som ikke gjør det. Dessuten: Når vi ser på hvilke kjennetegn alkoholbrukerne har hatt over de siste 20 år, er det stabiliteten som slår oss. Selv om brukerne blir færre, har de fortsatt omtrent de samme kjennetegnene.

Hvorfor faller forbruket?

Hva er da grunnen til at færre drikker, dersom faktorene som driver fram tidlig debut ser ut til å være de samme? Det er titusen kroner-spørsmålet, som en rekke forskere i mange land prøver å besvare. Svarene mangler. Men vi kan spekulere. Jeg vil foreslå disse seks faktorene:

1. Den mest dramatiske endringen i ungdoms livssituasjon er bruken av sosiale medier og nettbaserte aktiviteter. Da jeg startet med studier av ungdom, for tretti år siden, var «uorganisert fritid» risikofaktoren over alle andre. Fritidsklubbene ble etablert for å få rotløs ungdom vekk fra gatehjørnene. I dag lever ungdom sine egne liv, men innen hjemmets vegger. Her er det mindre mulighet for å bruke alkohol. Selv om foreldrene har dårlig kontroll over ungdoms nettbaserte liv, klarer de å ha oversikt over om det drikkes alkohol på gutterommet.
2. I noen områder, særlig i Oslo, har vi sett store demografiske endringer. En av tre har innvandrerbakgrunn, mer enn 10 % er muslimer. Denne gruppa drikker sjelden eller aldri, og de påvirker dem i nettverkene rundt på samme måte. Dette er også en av de sterke faktorene som driver frem de store forskjellene mellom øst og vest. På vestkanten er det få innvandrere, få muslimer. Der drikker ungdommene mye mer.
3. Mens forbruket har falt blant de unge, har det lenge økt blant deres foreldre og besteforeldre, selv om denne økningen også ser ut til å bremse opp. En gang representerte den hemmelige bruken av alkohol et spennende opprør for unge. På den måten markerte de selvstendighet, autonomi. De lagde et frirom utenfor voksensamfunnets kontroll. Mye kan tyde på at det – i alle fall for noen – nå er det motsatte som skjer. *Straight edge'ere* var en opposisjonell gruppe som markerte motstand mot konsumsamfunnet gjennom en asketisk og «ren» livsstil. Når jeg intervjuer ungdom i dag, er det mange som minner om denne gruppa. Med irritasjon forteller de om halvfulle foreldre og besteforeldre på ferier og over julemiddagen. De liker å markere avstand til denne livsstilen. De svarer nei når foreldre spør om de har lyst på et lite glass vin.
4. Den bredere rammen rundt dette er den bevegelsen som i USA har blitt kalt *clean living*. Jeg har bodd i Berkeley i California i flere perioder og der ser du det over alt: Vegetar og vegan mat; skepsis mot fett og gluten, sigaretter med en status på linje med heroin. Også i Norge ser en denne bevegelsen. Stadig flere underlegger seg strenge kostholdsregimer. Andelen med mulige allergier øker. I en fersk studie ble nikotin rangert som den mest «urene» substansen, foran fett, sukker og alkohol.

5. Tett på dette trening: Mange tror ungdom har blitt fysisk inaktive, men det stemmer bare et stykke på vei. Like mange trener aktivt som for 20 år siden, og intensiteten i mange idretter har blitt høyere. Studentene mine løper i timevis på Domus *Athletica*, de løfter jern og tar krevende timer med *kettlebell*. Alkohol passer dårlig inn dersom man skal gjøre det bra.
6. Skolen betyr også kanskje mer enn før. Presset om å gjøre det bra kan være sterkt, og selv om ungdommen oppfører seg stadig bedre, har det vært en litt foruroligende utvikling med hensyn til mental helse: Det er en tendens til stress, ensomhet og depresjon – særlig blant jenter. Fra tidligere forskning vet vi at dette ikke er en typisk risikogruppe for høyt alkoholbruk, selv om noen tror det.

Vi vet ikke sikkert hva som ligger i nedgangen i ungdoms alkoholforbruk. Dette er mine hypoteser. Kanskje får vi klarere svar i årene som kommer.

Teorier for fall?

Norsk alkoholforskning har hvilt på et bidrag fra midt på 1980-tallet. Forskeren Ole-Jørgen Skog myntet teorien om «den kollektive drikkekulturen». Tidligere forskning hadde delt alkoholbrukerne i to grupper: Det store flertallet brukte alkoholen på en grei og kontrollert måte. En liten gruppe klarte ikke å holde kontroll. Den siste gruppa ble gjerne kalt alkoholikere. Det var ingen sammenheng mellom størrelsen på de to gruppene.

Skogs bidrag endret hele tenkesettet. For det første viste han at det var en glidende overgang mellom de to gruppene. Dessuten viste han at alkoholproblemer finnes i talløse former. Viktigst: Når forbruket stiger i befolkningen, øker andelen med et høyt konsum og andelen med alkoholproblemer. Grunnen er de fleste av oss er del av et stort alkoholbrukende nettverk. Endringer sprer seg i dette nettverket, «som ringer i vannet».

Holder teorien stand når vi måler den mot de store endringene vi ser i ungdoms alkoholforbruk? Svaret er ja, men også nei:

- Ja - fordi det altså fortsatt er aktive ungdommer, midt flokken som bærer alkoholbruken. Vi finner ikke tegn på at brukerne marginaliseres, slik som vi altså ser blant røykerne.
- Nei – fordi ungdom ikke viser samme drikkemønstre som voksne. Mens forbruket falt dramatisk blant de unge, fortsatte det lenge å øke blant de voksne. Kanskje skyldes det at ungdom og voksne ikke drikker i samme kontekster.

Konklusjonen er at vi kan glede oss over den dramatiske nedgangen i ungdoms alkoholkonsum. Det er også verd å merke seg at dette neppe skyldes den offentlige politikken. Alkoholpolitikken har ikke blitt strammet inn, tvert i mot. Antakelig skyldes det brede sosiokulturelle endringer, av den typen jeg har beskrevet over.

Jeg er spent på to ting i årene som kommer: Fortsetter disse ungdommene å drikke lite når de kommer inn i voksent liv? Dessuten: Kommer vi til å se noen av de samme endringene også blant oss som allerede er voksne?

Referanser

1. Measham F. The new policy mix: Alcohol, harm minimisation, and determined drunkenness in contemporary society. *International Journal of Drug Policy*. 2006;17 (4):258-68.
2. Pedersen W, von Soest T. Adolescent Alcohol Use and Binge Drinking: An 18-Year Trend Study of Prevalence and Correlates. *Alcohol and Alcoholism*. 2015;50(2):219-25.
3. Bakken A. Ungdata 2016. Nasjonale resultater. Oslo: NOVA; 2016.
4. von Soest T, Pedersen W. Hardcore Adolescent Smokers? An Examination of the Hardening Hypothesis by Using Survey Data From Two Norwegian Samples Collected Eight Years Apart. *Nicotine & Tobacco Research*. 2014;16 (9):1232-9.